

Rensning av källa — regnmagi.

Då exempel på regnmagi i vårt land äro sällsynta, må följande anföras ur en berättelse som prästen i Andrarums socken i Skåne, Petrus Rubenius, troligen år 1729 inlämnade som svar på en till prästerskapet ställd rundskrivelse. En punkt i denna skrivelse gällde »ibland gemene Man gående gammall allmän Tradition om något, som der å orten i gamla tiider kan wara passerat.» Det nedan återgivna utdraget är också betecknande för vad prästerna betytt för den gamla folktrons utrotande. — Avskriften är gjord ur Collectio Rönnbeckiana, Tome XIII: 3 pag. 333, Lunds Universitetsbibliotek.

»Folket menar eljest, att kyrckian skall heta S:t Bothilds kyrckia, emedan något från kyrckian på andra sidan om ett moras är en Kiälla som kallas S:t Bothilds kiälla, derutur i gamla dagar det helgade watnet till kyrckian blefwit hämtat. Wid hwilken kiälla under kortare tid än i mannaminne folket i byen hafft sin widskepelse och trodt, att när i stor torcka byqwin-norna öste ut watnet, och ränsade kiällan att det wisserl. straxt skulle komma regn, som många gånger inträffat, fast regnets nedfallande haft sine andre naturlige ordsaker. Denne widskepelse är först uti min Sal. K. Swärfaders H:r Lars Moseneii tid worden afskaffad straxt efter Kyrckioordningens publicerande. Wid mitt tillträde till detta Pastorat neml. 1719 tå starek toreka war woro en hop byqwinnor en afton wid förbemälte kiälla, att den ösa och rensa, så snart jag fick det weta, gick jag till den och afrådde dem ifrån sådan widskepelse, rådande dem söka Gud och hielp med brinnande bön och botfärdiga tårar, som straxt gingo derifrån och lämnade sitt förehafwande. Sedan hafwer jag så wäl wid Catuhiomi förklaring i kyrckian, som samma i husen underwisat mina enfaldige åhörare wachta sig wäl för sådane och dylike widskeppelser. Hwilket Gudi Lof! haft den wärkan, att de sådant sedan efterkommit och intet sedan budit till ösa el. twätta bemälta kiälla fastän sedan torckähr warit.»

S. S.

»Gryffsa» från Västmanland.

I Västmanlands Fornminnesförenings årsskrift XV (1925) publicerade undertecknad »Några anteckningar om svedjebruk, fallkratta och gaffelplog i Västmanland» och berörde därvid även ett förut i litteraturen ej omnämt redskap, som nyttjats alternativt med fallkrattan och burit namnet »gryffsa». Jag kände det visserligen ej från detta landskap, men i Ljusnarsbergs hembygdsmuseum förvarades ett exemplar, funnet just på gränsen mellan Grangärde och Ljusnarsbergs socknar, varjämte flera uppgifter om dess förekomst i närliggande dalasocknar meddelades (a. st., sid. 66 f.). Genom förmedling av amanuensen fröken Maj Sondén vid Statens Historiska Museum blev jag senare satt i tillfälle att få ta del av ett i Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens samlingar befintligt brev från den kände samlaren, seminarieadjunkten Albrect Segerstedt i Karlstad. Han insände i oktober 1893 till akademien en beskrivning jämte avbildning (fig. 1) av »ett landbruksredskap», som han erhållit från folkskolläraren Josef L. Bohlin, Pansartorp, Hällefors. Den sistnämndes skrivelse lyder:

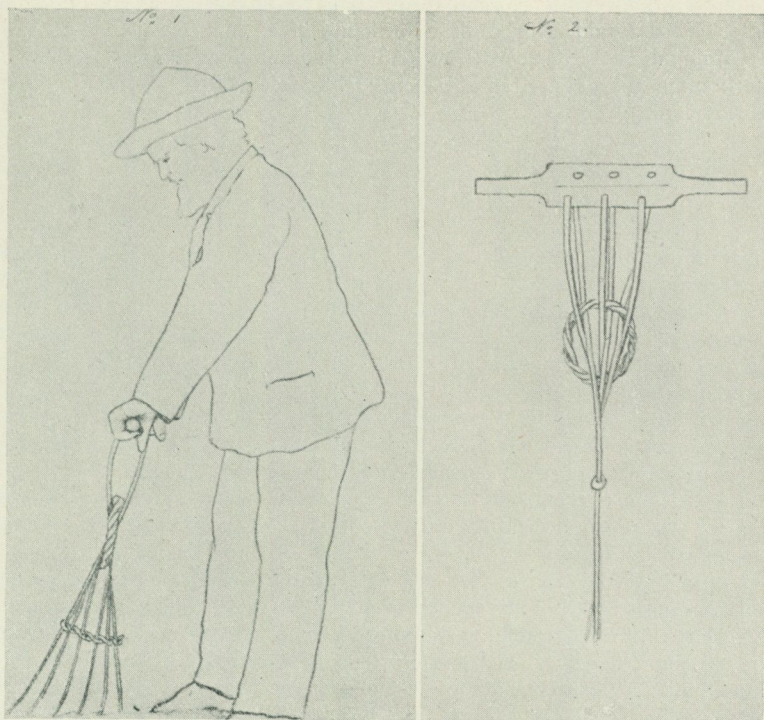

Fig. 3. »Gryffsa» i användning och sedd framifrån, Hjulsjö sn, Västmanland. Efter teckning av J. L. Bohlin 1893.

»Medföljande teckningar visa en 'gryffsa' eller 'krafs', ett redskap, av trä, som fordom användes av finnarne vid nedkrattandet av säden på svedjefallen.

Teckningen n:o 1 visar en man arbetande med 'gryffsan'. Han håller den i båda händerna och för den åt höger och venster. Teckningen n:o 2 visar 'gryffsan' sedd framifrån.»

Det torde väl alltså utan vidare kunna antagas att redskapet nyttjats inom Hällefors sn. Själva typen är densamma som exemplaret i Ljusnarbergs museum, men skiljer sig från de kända dalska, därigenom att skäet mellan kvistarna utgöres av en vidjering och att ytterligare ett vidjebindsle håller isär dessa nedtill. Se fig. 3. Vid användningen går man som synes på samma sätt som med en gaffelplog, men vickar med handtaget åter och fram, varvid kvisttopparna sprätta i jorden. Man kunde gå tämligen rak och »gryffsan» var liksom fallkrattan ändamålsenlig, när det gällde att komma åt mellan stenar, stubbar och halvkolnade stammar.

För ytterligare uppgifter om redskapets tillverkning och dunkla historia måste jag hänvisa till min anförda uppsats. Det må blott nämnas att det

ej heller är känt från Norges finnmarker (enligt välvilligt meddelande av professor S. Hasund, Norges Landbrukshöjskole, Aas, förmedlat av konserverator Gissle Midttun, Oslo). I ett större sammanhang hoppas jag att senare få återkomma till dessa frågor liksom till svedjebrukets historia i dess helhet i vårt land.

Gösta Berg.

Harstena bylag.

Det är ej på många platser i Sverige, som en bybefolkning numera brukar sina ägor oskiftade. I Östergötlands skärgård liksom på de flesta andra orter, blevo markerna delade på 1850- och 60-talen, utom på en ö, Harstena i Gryts socken. Anledningen varför man där inte skiftat, ligger nog i svårigheten för öborna att sköta sin förnämsta inkomstkälla, sälfångsten, sedan hemmanet skiftats.

Långt ut till havs, till sälbådarna måste de fara i den av hela byn underhållna stora säljaktsbåten, och därute måste jägarna smyga sig över de på hällarna sovande sälarna, jaga ner dem i den cementerade bassängen och klubba dem. Fångsten föres sedan hem, skinnen torkas och späcket beredes i ett på ön inrättat sältranskokeri. All inkomst av sälfångsten handhaves av byfogden.

Denne byfogde väljes för ett år i sänder enligt fastställda principer, sammanhängande med byförförordningarna, av vilka de äldsta datera sig från 1804. Däri lämnas en del bestämmelser, som i mycket likna stadgandena för de gamla bylagen i skärgården. Harstena med tillhörande öar utgöra ett hemman. Av detta ha de 16 jordägarna var sin del, men delarna äro långt ifrån lika. De variera från 8-delar till 32-delar och ändå mindre delar. All inkomsten på sälfångsten delas proportionsvis mellan delägarna, så att innehavarna av de största lotterna få mer och de andra mindre och mindre. På samma sätt delas höskörden, ehuru det då blir varan in natura som lottas ut. Detta försiggår efter bestämda regler. När de små ängarna och byns gräsplaner skola slås, deltaga alla män och kvinnor i arbetet. Byfogden leder det hela och mäter varje vålm med en käpp, så att de bli lika höga. Men det är först när höet är torrt och färdigt att bärgas, som själva delningen börjar. I halva antalet vålmar sättas då rönnbärskvistar, i den andra hälften alkvistar. Sedan tager byfogden en kvist av vardera slaget för att en av de öboar som ha åtta hemmansdelar och en av dem som ha ett mindre antal delar, skola draga lott om kvistarna. Höet i vålmarna är nämligen av olika värde, därför måste på detta sätt från början all orättvisa undanröjas. Men det är ej nog härmed. Sedan varje hälft på detta sätt fördelats, drages det ytterligare lott om varje vålm. En person tar upp lotter av de andra — knivar, pinnar o. d. Sedan kastas en lott på varje stack, varefter ägaren till lotten får giva sig tillkänna och ta emot sin andel. Om vålmarna äro 16, får den som har ett 16-dels hemman en vålm, en som har ett åttondels hemman två vålmar o. s. v. Några dragare har man ej på ön; där bär man hem sina hövålmar på två s. k. »hävlar» eller långa störar.

Jaktmarkerna och fiskevattnet skiftas för varje år. Man får då så mycket fiskevatten och jaktområde som man har andelar i hemmanet. Har